

JAMOATCHILIK FIKRINI SHAKLLANTIRUVCHI OMILLAR

Aliqulov Abduljabbor Maxamadi o'g'li

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti magistranti

abdujabboraliqulov080802@gmail.com

+99897-352-22-13

Annotatsiya: Mazkur maqolada jamoatchilik fikrining shakllanish jarayoni, tarixiy ildizlari va zamonaviy axborot vositalari, xususan, ijtimoiy tarmoqlarning bu jarayondagi o'rni yoritilgan. Jumladan, shaxsiy tajribalar, ijtimoiylashuv, ommaviy axborot vositalari, siyosiy yetakchilar, auditoriya dinamikasi, iqtisodiy omillar, inqiroz hodisalari va manipulyatsiya kabi asosiy omillar tahlil qilinib, ular jamoatchilik ongiga qanday ta'sir ko'rsatishi ochib berilgan. Tadqiqotda tarixiy va zamonaviy yondashuvlar solishtirilib, jamiyatda jamoaviy fikrning shakllanish mexanizmlari izohlangan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik fikri, ijtimoiy tarmoqlar, ommaviy axborot vositalari, siyosiy yetakchilar, shaxsiy tajriba, ijtimoiylashuv, iqtisodiy omillar, manipulyatsiya, auditoriya dinamikasi, internet jurnalistikasi.

Аннотация: В данной статье рассматривается процесс формирования общественного мнения, его исторические корни и роль современных средств информации, в частности социальных сетей, в этом процессе. Проанализированы такие ключевые факторы, как личный опыт, социализация, средства массовой информации, политические лидеры, динамика аудитории, экономические факторы, кризисные явления и манипуляции, раскрывается их влияние на общественное сознание. В исследовании сопоставлены исторический и современный подходы, а также разъяснены механизмы формирования коллективного мнения в обществе.

Ключевые слова: общественное мнение, социальные сети, средства массовой информации, политические лидеры, личный опыт, социализация, экономические факторы, манипуляция, динамика аудитории, интернет-журналистика.

Annotation:

This article explores the process of public opinion formation, its historical roots, and the role of modern media, particularly social networks, in this process. It analyzes key factors such as personal experiences, socialization, mass media, political leaders, audience dynamics, economic factors, crises, and manipulation, explaining how they influence public consciousness. The study compares historical and modern approaches and explains the mechanisms of collective opinion formation in society.

Keywords: public opinion, social networks, mass media, political leaders, personal experience, socialization, economic factors, manipulation, audience dynamics, internet journalism.

Jamoatchilik fikrini shakllantirish qadimgi davrlardan beri insoniyat ijtimoiy hayotining ajralmas qismi bo'lib kelgan. Jamoatchilik fikri atamasi XVIII asrgacha

qo'llanilmagan bo'lsa-da, unga o'xshash hodisalar tarixiy davrlarda ko'plab sodir bo'lgan. Shu o'rinda savol tug'iladi, internet hali kirib kelmagan, ijtimoiy tarmoqlar mavjud bo'lmagan davrda jamoatchilik fikri qanday shakllangan? O'tgan asrlarda jamoatchilik fikrini shakllantirishda notiqarlar va voizlar yetakchi o'rin egallagan, negaki, ular butun ommani o'z ortidan ergashtira olgan, turli xil axborotlar berib, ommaviy ongning rivojlantirishda o'z hissalarini qo'shishgan. Bu esa o'z navbatida jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim omil bo'ldi. Asrlar davomida bu omillar shakllanib, bugungi kundagi internet asrida yanada takomillashdi. Ijtimoiy tarmoqlar esa jamoatchilik fikrini shakllantirishda asosiy kuch sifatida xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda zamonaviy texnologiyalar va internetning rivojlanishi har bir sohaga o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Shu jumladan, jurnalistikaga ham. Bu o'zgarishlar esa internet jurnalistikasining paydo bo'lishiga zamin yaratdi. Jamoatchilik fikrini shakllantirishda ijtimoiy tarmoqlarning, ya'ni internetning o'rnini katta hisoblanadi. Jamoatchilik fikrini shakllantirish – bu shaxslarning jamiyat muammolari, hodisalari va siyosatini qanday idrok etishi, sharhlashi va munosabatini shakllantiruvchi turli omillar ta'siridagi murakkab jarayon. Bugungi kunda jamoatchilik fikrini shakllantirishning asosiy bir nechta omillari mavjud⁷. Jumladan:

- Shaxsiy tajribalar;
- Ijtimoiylashuv;
- Ommaviy axborot vositalarining ta'siri;
- Siyosiy yetakchilar;
- Ijtimoiy auditoriya dinamikasi;
- Iqtisodiy omillar;
- Inqiroz hodisalari;
- Aniq tarafdorliklar;
- Manipulyatsiya;

Demak, bu omillar jamoatchilik fikrini shakllantirishning asosi hisoblanadi. Shunday ekan, quyida ularni yanada kengroq o'rganamiz.

1. Shaxsiy tajribalar⁸ – odamlar ko'pincha shaxsiy uchrashuvlari va o'zaro munosabatlari asosida o'z fikrlarini shakllantiradilar. Misol uchun, kundalik hayotda ham kim bilandir muloqot qilish inson ongida yangi fikrlarning shakllanishida yordam beradi. Bu fikrlash ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, kamsitishni o'z boshidan kechirgan har bir kishi irqiy tenglik yoki ijtimoiy adolat haqida kuchli fikrlarni rivojlantirishi mumkin.

2. Ijtimoiylashuv⁹ – bu jamoatchilik fikrini shakllantirishda bugungi kunning muhim sababi hisoblanadi. Negaki bu omil oila, tengdoshlar, ta'lim va madaniy kelib chiqish, shaxslarning qadriyatlari, e'tiqodlari va munosabatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Masalan, siyosiy faol oilada o'sgan odamlar har xil siyosiy mafkuralarni qabul

⁷ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

⁸ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

⁹ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

qilishi mumkin, ammo turli nuqtai nazarlar bilan o'ralgan odamlar esa yanada nozik jihatlarni yoxud nozik fikrlarni rivojlantirishi mumkin. Shuning uchun ham jamolatchilik fikrini shakllantirish uchun faqat bitta muhitni emas, balki turli xil nuqtai nazarlar bilan o'ralgan muhitni sinab ko'rishi kerak. Chunki ko'pni ko'rgan va o'z ustida ishlagan har bir insonning fikrlash doirasi keng bo'ladi, albatta.

3. Ommaviy axborot vositalarining ta'siri¹⁰ – Ommaviy axborot vositalari, jumladan, axborot vositalari, ijtimoiy media platformalari va ko'ngilochar kanallar masalalarni shakllantirish, axborot taqdim etish va jamoatchilik nutqiga ta'sir o'tkazish orqali jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim kuchga ega. Buning e'tiborli jihati shundaki, bugungi kunda mamlakatimizda televideniye, radio va ijtimoiy tarmoqlar orqali axborot olish qulay va ommabop. Shuning uchun ham bu platformalar, ya'ni OAV jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

4. Siyosiy yetakchilar¹¹ – siyosiy yetakchilar, ta'sir o'tkazuvchilar va fikr yetakchilari o'zlarining chiqishlari, siyosatlar va ma'qullashlari orqali jamoatchilik fikrini shakllantirishlari mumkin. Masalan, sog'liqni saqlash tizimini isloh qilish tarafdori bo'lgan xarizmatik rahbar bu tashabbusni jamoatchilik tomonidan qo'llab-quvvatlashi mumkin.

5. Auditoriya dinamikasi¹² – odamlar o'z fikrlarini siyosiy partiyalar, diniy birlashmalar yoki jamoat tashkilotlari kabi ijtimoiy guruhlarining fikrlari bilan moslashtirishga moyil. Auditoriya dinamikasi, ya'ni guruh dinamikasi ko'rinishida ham ishlatilib, mavjud e'tiqodlarni kuchaytirishi va o'zgacha fikrlar dinamikasini yaratishi mumkin. Ya'ni siyosiy qarama-qarshi turli partiya tarafdorlari o'rtasida keskin tafovutga olib kelishi va ayrim masalalarda umumiy til topishni qiyinlashtirishi mumkin.

6. Iqtisodiy omillar¹³ – ijtimoiy-iqtisodiy holat, bandlik, moliyaviy tanglik yoki farovonlik odamlarning tushunchalari hamda qarashlariga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelgan kishi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiy barqarorlik bilan bog'liq siyosatga ko'proq ahamiyat berishi mumkin. Shu sababli ham iqtisodiy omillar har jabhada va har doim alohida ahamiyat kasb etadi.

7. Inqiroz hodisalari¹⁴ – tabiiy ofatlar, terroristik hujumlar, turli xil urushlar yoki sog'liqni saqlash sohasidagi favqulodda vaziyatlar kabi yirik hodisalar siyosat va ustuvorliklarni qayta baholashga undash orqali jamoatchilik fikrini shakllantirishi mumkin. Masalan, hukumatning pandemiyaga munosabati jamoatchilikning ishonchi va malaka haqidagi tasavvuriga sezilarli ta'sir ko'rsatgani barchamizga ma'lum. Bundan tashqari, pandemiya davrida ijtimoiy tarmoqlar orqali jamoatchilik fikrini shakllantirishda ma'lum bir o'sishni ko'rgan bo'lsak, bu jarayon hozirgacha davom etayotgani, hamda ijtimoiy tarmoqlar yanada rivojlanib, o'z ta'sirini o'tkazayotgani ham barchamiz uchun yangilik emas.

¹⁰ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

¹¹ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

¹² <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

¹³ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

¹⁴ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>

8. Aniq tarafkashliklar¹⁵ – shaxslar ma'lumotni idrok etishni buzishi va fikr shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan tasdiqlash tarafkashligi yoki mavjudlik evristikasi kabi noto'g'ri fikrlarni namoyon qilishi mumkin. Ba'zilar o'zining oldingi e'tiqodlarini tasdiqlovchi ma'lumotni tanlab qidirsam, boshqalar, aksincha, dalillarga qaramay o'z qarashlarida mustahkam qolishi mumkin.

Ushbu omillarni tushunish, siyosatchilar va jamoatchilik fikrini shakllantirishga yoki jamiyatdagi o'zgarishlarni amalga oshirishga intilayotgan kommunikatorlar uchun juda muhimdir. Fikrni shakllantirishning ko'p qirrali xususiyatini tan olgan holda, manfaatdor tomonlar jamoatchilik bilan muloqot qilish va ongli qarorlar qabul qilishni rag'batlantirish uchun yanada samarali strategiyalarni ishlab chiqishlari mumkin.

9. Manipulyatsiya¹⁶ shaxsning fikrlarini, hissiyotlarini va kelajakdagi qarorlarini o'zgartirishga urinishidir. Manipulyatsiya so'zining ma'nosi ham "qo'lga olish", "hovuchida ushlab turish" degan ma'nolarni bildiradi. Manipulyatsiyaning zamirida turli yashirin va oshkora usullar orqali insonlar diqqatini ko'zlangan obyektga qaratish yotadi¹⁷. Insoniyat taraqqiyotining dastlabki bosqichlariyoq, odamlarda bir-biriga ta'sir ko'rsatish, o'zining fikrini atrofdagilarga singdirish ehtiyoji vujudga kelganini kuzatamiz. Jamiyatdagi hech bir shaxs o'z-o'zicha, boshqalar bosib o'tgan yo'llardan yurmay turib yashashi mumkin emas. Mazkur tabiiy jarayonda kimdir boshqaruvchi, kimdir esa boshqariluvchi vazifasini bajaradi.

Nemis faylasufi, neofreydizm (psixanaliz nazariyasi) namoyondalaridan biri Erix Fromm jamiyat vakillarning o'zaro munosabatlarini, odamlar ustidan hukmrolilik qilish yoki aksincha, birovlar izmiga bo'ysunish ishtiyoqini quyidagicha ta'riflagan: "...ular boshqalarning buyruqlariga osongina itoat qiladilar, garchi bu o'zlariga zarar keltirsa-da. Qat'iyat bilan aytilgan har qanday ahmoqona fikrga ergashadilar, sarkarda aytdimi, bas, vayronkorlikdan boshqa narsa bo'lmagan urushga ham o'tlanaveradilar... Aksariyat odamlar, mudrab yotgan go'daklar singari, ularga do'q-po'pisa qilgan yoki ayyorlik bilan muomalada bo'lgan har qanday kimsaning ta'siriga osongina tushib, beixtiyor ortidan ergashadigandek tuyuladi. O'z fikrlarida sobit turuvchi, olomon irodasiga qarshi bora oladigan inson, qoida emas, ko'proq istisno tarzida uchrashi mumkin".¹⁸ Bugungi kunda manipulyativ hodisalarni har jabhada, yoinki, har bir sohada ham ko'rish mumkin.

Amerikalik sotsiolog Charlz Xorton Kuli: "Jamoatchilik fikrini keng kelishuv holati emas, balki o'zaro ta'sir va o'zaro ta'sir jarayoni", – sifatida ta'kidladi¹⁹. Amerikalik siyosatshunos V.O. Key 1961-yilda jamoatchilik fikrini "Hukumatlar e'tibor berishni oqilona deb hisoblaydigan xususiy shaxslarning fikrlari" ²⁰deb ta'riflagan. 1990-yillarda statistik va demografik tahlilning keyingi yutuqlari jamoatchilik fikrini ma'lum bir demografik yoki etnik guruh kabi aniqlangan aholining jamoaviy nuqtai nazari sifatida tushunishga olib keldi. Bundan tashqari jamoatchilik fikrining ta'sirini faqatgina siyosat

¹⁵ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalislarning-jamoatchilik-fikri>

¹⁶ <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalislarning-jamoatchilik-fikri>

¹⁷ Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. – М.: "Эксмо", 2003. Стр. 45

¹⁸ Фромм Э. Духовная сущность человека. Способность к добру и злу. М.: 1988. Стр. 56

¹⁹ <https://www.britannica.com/topic/public-opinion/Public-opinion-and-government>

²⁰ <https://www.britannica.com/topic/public-opinion/Public-opinion-and-government>

yoki saylovlar tashkil etadi desak xato bo'ladi, albatta. Chunki bu nafaqat siyosat yoki savlovlarda, balki madaniyat, moda, adabiyot, san'at, marketing va jamoatchilik bilan aloqalar kabi ko'plab boshqa sohalarida ham o'z ta'sirini ko'rsata oladi. Bugungi kunda esa bu holat eng dolzarblaridan biri hisoblanadi. Biroq jamoatchilik fikrining qarama-qarshi tushunchalari asrlar davomida shakllandi, ayniqsa, siyosat, savdo, din va ijtimoiy faollikda jamoatchilik fikrini o'lchashning yangi usullari qo'llanila boshlandi. Qo'shimcha qilib aytadigan bo'lsak, siyosatshunoslar va ayrim tarixchilar jamoatchilik fikrining davlat va siyosatdagi rolini alohida ta'kidlab, uning davlat siyosatini ishlab chiqish ta'siriga alohida e'tibor qaratishgan. Darhaqiqat, ba'zi siyosatshunoslar jamoatchilik fikrini milliy irodaga teng deb hisoblaydilar. Sotsiologlar esa siyosatshunos va tarixchilardan farqli o'laroq jamoatchilik fikrini ijtimoiy o'zaro ta'sir va aloqa mahsuli sifatida tasavvur qiladilar. Bu nuqtai nazardan ko'rinib turibdiki, jamiyat a'zolari bir-biri bilan muloqot qilmas ekan, ya'ni ular o'rtasida kommunikatsiya mavjud emas ekan, biror masala yuzasidan jamoatchilik fikri bo'lishi ham mumkin emas. Ularning shaxsiy fikrlari bir-birlariniki bilan o'xshash bo'lsa-da, ularning e'tiqodlari televideniye, radio, elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar, bosma ommaviy axborot vositalari yoki telefon orqali biron bir shaklda yetkazilmaguncha jamoatchilik fikrini tashkil etmaydi. Bundan tashqari, sotsiologlar ma'lum bir masala bo'yicha bir vaqtning o'zida ko'plab turli xil jamoatchilik fikrlari mavjud bo'lishi mumkinligini ham alohida ta'kidlab o'tadilar. Amerikalik tadqiqotchi Irving Krespi fikricha, "Jamoatchilik fikrining mohiyati interaktiv, ko'p o'lchovli va doimiy o'zgaruvchan bo'lishdir"²¹. Shunday qilib, bu tadqiqotlar jamoatchilik fikrini shakllantirish uchun muhim omillar sifatida xizmat qiladi.

Olimlar, siyosatshunoslar, hamda tarixchilardan farqli o'laroq, jamoatchilik fikriga ta'sir o'tkazishni maqsad qilganlar boshqa shaxslar ham bor. Ular boshliqlar, aksiyadorlar, mahalla birlashmalari rahbarlari yoki shu kabi mansabdor shaxslar bo'lishi mumkin. Ko'pincha, omma oldida bildirilgan fikrlar shaxsiy fikrlardan farq qiladi. Ba'zi qarashlar, garchi keng tarqalgan bo'lsa ham, umuman ifodalanmasligi mumkin. Shunday qilib, avtoritar yoki totalitar davlatda ko'p odamlar hukumatga qarshi bo'lishi mumkin, lekin o'z munosabatlarini hatto oilalari va do'stlariga bildirishdan qo'rqishlari mumkin. Bunday hollarda hukumatga qarshi jamoatchilik fikri, albatta, rivojlanmaydi.

Xulosa qilib aytganda, jamoatchilik fikri turli tarixiy, ijtimoiy, siyosiy va texnologik omillar ta'sirida shakllanadi. Bugungi kunda ayniqsa internet va ijtimoiy tarmoqlar bu jarayonning ajralmas qismiga aylangan. Shaxsiy tajriba, ijtimoiylashuv, ommaviy axborot vositalari, siyosiy yetakchilar va auditoriya dinamikasi kabi omillar jamoatchilik ongini yo'naltiruvchi asosiy kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. Bu omillarni chuqur anglash jamoaviy fikr shakllanishini tushunish hamda unga ongli yondashishda muhim ahamiyat kasb etadi.

²¹ <https://www.britannica.com/topic/public-opinion/Public-opinion-and-government>

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/jurnalistlarning-jamoatchilik-fikri>
2. Кара-Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. – М.: "Эксмо", 2003. Стр. 45
3. Фромм Э. Духовная сущность человека. Способность к добру и злу. М.: 1988. Стр. 56
4. <https://www.britannica.com/topic/public-opinion/Public-opinion-and-government>